

Lekce 3

Gramatická látka	Odkaz na gramatiku
Deklinace: <i>a</i> -kmeny, maskulina, stažené tvary, typ <i>α impurum</i>	§§ 135-138, 50
<i>o</i> -kmeny: maskulina, stažené tvary	§§ 124-125, 50
Dvojnýchodná adjektiva <i>a</i> - a <i>o</i> -kmenů, stažené tvary	§§ 142-146, 50
Konjugace: Deponentní slovesa mediální	§ 409
Syntax: Akuzativ vztahový (zřetelový)	§ 365 (3)

1. Paridův soud. Na příkaz Diův přivádí Hermés bohyni Héro, Athénu a Afrodítu k Paridovi:

Ὁ Ἑρμῆς· «Ἦσαν δέ, ὦ Πάρι¹, καὶ Ἀθηναὶ καὶ Ἀφροδίτην βλέπεις· κάμει², τὸν Ἑρμῆν, ὁ Ζεὺς ἀποστέλλει. ἀλλὰ τί τρέμεις; χαλεπὸν γὰρ οὐδέν. κελεύω δέ σε δικαστὴν εἶναι τῆς εὐμορφίας³ αὐτῶν· νεανίας γὰρ εἶ βασιλικός⁴, καλὸς τε καὶ σοφὸς τὰ ἐρωτικά⁵. ἐρίζουσι δὲ Ἦρα καὶ Ἀθηναὶ καὶ Ἀφροδίτη, ἧτις⁶ αὐτῶν καλλίστη ἐστίν.» Ὁ Πάρις· «Πῶς οὖν, ὦ δέσποτα Ἑρμῆ, ἐγὼ τῆ ἐμπειρία ἰκανὸς δικαστής; τὰ γὰρ τοιαῦτα⁷ κρίνειν οὐ νεανίου, ἀλλ' ἐμπείρου δικαστοῦ μάλλον ἐστίν⁸.» (Luc. Dial. deor. 20,1,7,8)

2. Τῆς ἠπειροῦ τῆς Ἑλληνικῆς – κατὰ τὰς νήσους τὰς Κυκλάδας⁹ – ἄκρα¹⁰ Σούνιον ἐστιν· πρόκειται¹¹ δὲ γῆς τῆς Ἀττικῆς. καὶ ναός¹² ἐστίν ἐπὶ κορυφῇ τῆς ἄκρας. (Paus. 1,1,1)

3. Ὀδοιπόρος καὶ Ἀλήθεια (κατ' Αἴσωπον)

Ὀδοιπόρος τις ἐν ἐρήμῳ¹³ ἐντυγχάνει τῇ Ἀληθείᾳ καὶ λέγει αὐτῇ· «Διὰ ποίαν αἰτίαν τοὺς ἀνθρώπους φεύγεις καὶ ἐν τῇ ἐρημίᾳ βίον διάγεις;» ἢ δ' Ἀληθεία φησιν· «Ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὐκέτι τὴν ἀλήθειαν θεραπεύουσιν (τῆς ἀληθείας φροντίζουν), ἀλλ' αἰεὶ ψεύδονται.» (Aesopus Halm 314)

¹ vok. sg. vlastního jm. Πάρις

² kráze: κάμει < καὶ ἐμέ

³ ἡ εὐμορφία 'krása'

⁴ βασιλικός 'královský, z královského rodu'

⁵ τὰ ἐρωτικά 'to, co souvisí s láskou, věci lásky, láska, sex'

⁶ ἧτις nom. sg. f. nepř. táz. zájmena: 'která'

⁷ τὰ τοιαῦτα nom./ak. pl. n. ukaz. zájmena: 'takové věci, toto, to'

⁸ ἐστὶ (gen.) 'je něčí věcí; pro někoho je náležité, odpovídající'

⁹ Κυκλάδας ak. pl. k subst. Κυκλάδες

¹⁰ ἡ ἄκρα 'výběžek, nejzazší bod'

¹¹ πρόκειται (gen.) 'vystupuje, vybíhá (z něčeho)'

¹² ὁ ναός 'chrám'

¹³ ἡ ἐρημος, syn. s násl. ἡ ἐρημία 'pustina, poušť'

4. Řečtí zoldněři pod Xenofóntovým vedením na zpáteční cestě do Řecka přicházejí na dohled Černého moře:

Οἱ ξένοι πλησιάζουσι¹⁴ τῇ θαλάττῃ διὰ πολλοῦ χρόνου. ἀνέρχονται δ' εἰς ἄκρον, ὅθεν καταβλέπουσιν¹⁵ εἰς τὴν θάλατταν. ἐνταῦθα δὴ κραυγὴ¹⁶ πολλὴ γίγνεται· «Θάλαττα, θάλαττα», καὶ περιβάλλουσιν¹⁷ ἀλλήλους καὶ στρατηγούς¹⁸. (Xen. An. 4, 7,2 sqq.)

5. Pausániás ve svém popisu athénské Akropole:

Τῶν δὲ Προπυλαίων ἐν δεξιᾷ Νίκης ἐστὶν Ἄπτέρου¹⁹ ναός. ἐντεῦθεν ἡ θάλαττά ἐστι σύνοπτος.²⁰ (Paus. 1, 22)

6. Μετρία μὲν ἡ θεῶ δουλεία, ἄμετρος δὲ ἡ τοῖς ἀνθρώποις. (Plat. Ep. 8, 354 c 5)

Slovní zásoba

1. βλέπω, βλέψομαι, -εψα, -εφα, -εμμαι, -έφθην	vidět, pozorovat	tueri
ἐμέ	mě	me
(ἀπο)στεύλλω, στελώ, ἔστειλα, ἔσταλκα, ἔσταλ- μαι, ἐστάλην	odesílat	(di)mittere
τί (τάζ. zájm.)	proč	quid
τρέμω, —, —, —, —, —	třást se, chvět se, bát se	
χαλεπός, -ή, -όν	těžký, obtížný	difficilis, molestus
κελεύω, -εύσω, -ευσα, -ευκα, -ευσμαι, -εύσθην	přikazovat	iubere
σε	tě	te
ὁ δικαστής, -οῦ	soudce	iudex
ὁ νεᾶνίᾱς, -ου	mladík	iuvenis
εἶ	jsi	es
ἐρίζω, ἐρίσω, ἦρισα, ἦρικα, —, —	hádat se, mít spor	rixari
κάλλιστος, -η, -ον	nejkrásnější	pulcherrimus
πῶς	jak	quomodo
οὖν	tedy, a tak	ergo, igitur

¹⁴ πλησιάζω 'blížit se'

¹⁵ καταβλέπω 'pohlížet dolů'

¹⁶ ἡ κραυγὴ 'křik'

¹⁷ περιβάλλω (ak.) dosl. 'házet, klást okolo', spec. o rukách při objímání: 'objímat někoho'

¹⁸ ὁ λοχαγός velitel *lochu*, tj. oddílu asi o 150 lidech, přel. 'setník, velitel'

¹⁹ ἄπτερος, -ον 'bezkrídlý', přívl. bohyně Níké

²⁰ σύνοπτος, -ον 'viditelný, který se dá vidět'

ὁ δεσπότης, -ου	pán, majitel	dominus
ἡ ἐμπειρία, -ας	zkušenost	peritia
ἐμπειρος, -ον (gen.)	zkušený	peritus
ἱκανός, -ή, -όν	připravený, hotový	promptus
2. ἡ ἥπειρος, -ου	pevnina	continens
κατὰ (ak.)	(na)proti něčemu	contra, adversus
ἡ γῆ, γῆς	země	terra
ἐπί (dat.)	na, u, v	in, apud
ἡ κορυφή, -ῆς	vrcholek	cacumen, vertex
3. ὁ ὁδοιπόρος, -ου	pocestný	
ἡ ἀλήθεια, -είας	pravda	veritas
ποιός, -α, -ον	jaký	qualis
ἡ αἰτία, -ας	příčina	causa
ὁ βίος, -ου	život	vita
διάγω, -άζω, -ήγαγον, -ήχα, -ήγαμι, -ήχθη	vést, provádět	(per)agere
οὐκέτι	už ne	non amplius
ψεύδω, ψεύσω, ἔψευσα, —, ἔψευσμαι, ἐψεύσθην	klamat	fallere
ψεύδομαι, ψεύσομαι, ἐψεύσάμην, ἔψευσμαι, —	lhát	mentiri
4. ὁ ξένος, -ου	cizinec, námezdní voják	peregrinus, mercenarius
ἡ θάλαττα, -ης	moře	mare
διά (gen.)	míst.: přes, skrze; čas.: během, po	per
ὁ χρόνος, -ου	čas	tempus
ἔρχομαι, εἶμι, ἤλθον, ἐλήλυθα, —, —	jít, přicházet	venire, ire
ἀνέρχομαι, ἄνειμι, ἀνήλθον, ἀνελήλυθα, —, —	vystoupit, vyjít	ascendere
τὸ ἄκρον, -ου	vrchol	vertex
ὅθεν	odkud	unde
ἐνταῦθα	míst.: tu, tam čas.: tu, tehdy	hic, ibi; tum
γίγνομαι, γενήσομαι, ἐγενόμην, γέγονα, —, —	stát se, narodit se	fieri, nasci
ἀλλήλων	navzájem	inter se, invicem
5. δεξιός, -ιά, -ιόν	pravý	dexter
ἐν δεξιᾷ	napravo	ad dextram
ἐντεῦθεν	odtud	hinc, exinde
6. μέτριος, -ία, -ιον	přiměřený, náležitý	moderatus, non nimius
ἡ δουλεία, -είας	otroctví, služba	servitus

Doplnění gramatiky

Morfologie jména

Deklinace *a*-kmenů (maskulina)

Přehled jednotlivých typů *a*-kmenových substantiv byl podán v předchozí lekci.

Pokud jde o maskulina, je stavba jednotlivých tvarů zřejmá z §§ 135-136. Od feminin se tyto tvary odlišují ve 3 pádech:

1. **nom. sg.** přebírá od *o*-kmenů příponu *-ς*;
2. **gen. sg.** přebírá od *o*-kmenů celou koncovku *-ου*;²¹
3. **vok. sg.** je zakončen na prostý kmen, resp. kmen zkrácený.²²

Adjektivní deklinace *a*-/*o*-kmenů

Nejběžnějším typem řeckých adjektiv je – stejně jako v češtině nebo latině – smíšený typ užívající pro maskulina a neutra *o*-kmenový tvar, pro feminina tvar *a*-kmenový. Deklinace tohoto typu adjektiv je zcela shodná s deklinací substantiv odpovídajícího typu, s jedinou výjimkou v přízvuku:

Adjektiva *a*-kmenové deklinace se nemění v gen. pl. na perispómena.

Na rozdíl od latiny a češtiny užívá část takto tvořených adjektiv pro feminina *o*-kmenových tvarů, tj. tvarů shodných s maskuliny (**adjektiva dvojvýchodná**), např. ἔμπειρος, -ον 'zkušený'.²³ Z hlediska praktické orientace v textu bývají problematictější adjektiva, která zvláštní *a*-kmenový tvar pro feminina tvořit mohou, ale nemusejí (**adjektiva dvoj- i trojvýchodná**), např. ἔρημος, (-η), -ον 'opuštěný'.²⁴

Kontrakce v *a*-kmenové a *o*-kmenové deklinaci

Substantiva, u nichž je samotný kořen zakončen na vokál a na něj navazuje dále vokál kmenový (např. νό-ος, συκέ-α) podléhala v předklasickém období kontrakci, popsané v lekci C. Celkem v attičtině existují tyto typy *a*-/*o*-kmenů s kontrakcí:

²¹ Jde o koncovku charakteristickou pro attičtinu; neuplatňuje se proto u neattických vlastních jmen, viz § 136 (2).

²² Pravidla pro tvoření vok. sg. jsou popsána v § 136 (3).

²³ § 142.

²⁴ § 143.

1. a-kmenová substantiva:

- a) s kořenem na -ε-, např. συκέ-α > συκῆ 'smokvoň';
- b) s kořenem na -α-, např. μνᾶ-α > μνᾶ 'mina (váhová jednotka)';

2. o-kmenová substantiva:

- a) s kořenem na -ε-, např. ὀστέ-ον > ὀστοῦν 'kost';
- b) s kořenem na -ο-, např. νό-ος > νοῦς 'rozum, mysl';

3. a-/o-kmenová adjektiva

- a) s kořenem na -ε- (typ zakončený před kontrakcí na -έος, -έᾶ, -έον²⁵);
- b) s kořenem na -ο- (typy zakončené před kontrakcí buď trojvýchodně na -πλόος, -πλόᾶ, -πλόον²⁶ nebo dvojvýchodně na -νόος, -νόον²⁷ a -πλόος, -πλόον²⁸)

Výsledný tvar koncovky včetně přízvuku lze odvodit podle obecných kontrakčních pravidel, platí však několik výjimek, nazývaných **gramatická kontrakce** (šlo o přizpůsobení kontrakčního výsledku tomu vokálu, který v dané gramatické koncovce u běžnějšího, tj. nekontrahovaného typu převládal):

1. Koncovka **nom. sg. f.** je vždy -ᾶ (po ε, ι, ρ), resp. -ῆ (v ostatních případech) nezávisle na typu kontrahovaných vokálů.
2. Koncovka **nom. pl. f.** je vždy -ᾶi nezávisle na typu kontrahovaných vokálů.
3. Koncovka **nom. pl. n.** je vždy -ᾶ nezávisle na typu kontrahovaného vokálu (kromě dvojvýchodných adjektiv, která v tomto pádu nekontrahují).

Z přízvukového hlediska jsou kontrahované a-kmeny i o-kmeny **ve všech pádech perispóména**, včetně nemnoha případů, kdy by z obecných pravidel pro přízvukování při kontrakci vyplýval jiných výsledek²⁹.

Stavba kontrahovaných substantiv je zřejmá z §§ 124-126, 137-138, stavba adjektiv z §§ 144-146.

Morfologie slovesa

Deponentní slovesa

V řečtině existuje, podobně jako v jiných indoevropských jazycích, řada sloves, u kterých se neuvžívá aktivních tvarů (v č. např. *smát se, radovat se*). Tato skupina sloves (v češtině nazývaná *reflexiva tantum*) se v řečtině označuje shodně s latinou jako **slovesa deponentní** (*verba*

²⁵ Významově jde zpravidla o adjektiva označující materiál (podobně jako např. č. -ný, -itý).

²⁶ Významově jde o adjektiva označující násobenost, podobně jako č. -násobný.

²⁷ Jde o tentýž kořen jako ve slově νοῦς 'mysl, rozum'.

²⁸ Základem je substantivum πλοῦς 'plavba'; není tedy žádná významová souvislost s podobně zakončenými trojvýchodnými adjektivy.

²⁹ Výjimku tvoří opět dvojvýchodná adjektiva, jež jsou naopak **ve všech pádech paroxytona**.

deponentia). Okruh sloves, která se takto chovají, je v různých jazycích různý, a proto při překladu často odpovídají deponentním slovesům jednoho jazyka aktivní slovesné tvary v jazyce druhém (č. *smát se* — angl. *smile*, č. *radovat se* — angl. *enjoy*):

ἀνέρχεται ἐπὶ τὴν κορυφὴν ‘vystupuje na vrchol’.

V řečtině je zmíněný jev o to složitější, že kategorie slovesného rodu je trojčlenná (aktivum – pasivum – medium), takže u deponentních sloves lze rozlišovat skupinu **deponentií pasivních** (*deponens passivum*, běžná zkratka **dp.**) a **deponentií mediálních** (*deponens medium*, běžná zkratka **dm.**). Toto rozlišení nepřichází v úvahu u tvarů tvořených z prezntního kmene (prezens, imperfektum), protože u nichž medium a pasivum formálně splývá, ale uplatňuje se u časů tvořených z jiných kmenů.

Kromě toho je poměrně častým jevem, že řecké sloveso se chová deponentně pouze v některých časech (např. ἔρχομαι ‘jít’ pouze v prez.; βαίνω ‘jít’, πίπτω ‘padat’, ἀποθνῆσκω ‘umírat’ pouze ve fut. apod.) nebo že významový rozdíl mezi akt. a medpas. tvary téhož slovesa je takový, že není vyloučeno je pokládat za dvojici samostatných sloves, z nichž jedno je deponentní (např. αἰσχύνω ‘zahanbovat’ — αἰσχύνομαι ‘stydět se’).

Syntax

Vazba akuzativu vztahového (zřetelového)

Jde o konstrukci v řečtině poměrně častou, která se řeckým vlivem zvláště v poezii šířila i do latiny (*accusativus respectus* nebo *Graecus*). Tato akuzativní vazba stává po substantivu, adjektivu nebo slovese a slouží k vymezení sémantické oblasti, pro kterou platí vlastnost nebo jev vyjádřený těmito řídicími výrazy:

- a) se slovesem κάμνω τὴν κεφαλὴν ‘cítím bolest v hlavě’, ‘bolí mě hlava’
ὕγιαίνω τὴν κεφαλὴν ‘mám zdravou hlavu’
- b) s adjektivem σοφὸς τὰ ἐρωτικά ‘zkušený ve věcech lásky’
κάλλιστος τὴν κεφαλὴν ‘s krásnou hlavou’ (‘krásný svou hlavou’)
- c) se substantivem βάρβαρος τὸ γένος ‘barbar (svým) původem’

Čeština nemá odpovídající syntaktický prostředek a musí využívat podle smyslu konstrukcí různých:

- a) Jde-li o akuzativ vztahový u sloves, může připadat v úvahu i překlad akuzativním předmětem (*mám bolavou hlavu, zdravou hlavu*), častěji ovšem je nutno vytvořit příslovečné určení ve tvaru substantiva s předložkou (*cítím bolest v hlavě*).
- b) Je-li akuzativu použito u adjektiva, je možno ho překládat opět předložkovou vazbou s příslovečnou funkcí (*zkušený ve věcech lásky*), obvykle je však výhodnější převést na příslovečné určení celou vazbu i s řídicím adjektivem a samotný akuzativ překládat přívlastkově (*s milostnými zkušenostmi, s bolavou hlavou*).
- c) Akuzativ u substantiv lze často překládat č. instrumentálem (*původem barbar*).

Cvičení

1. Doplňte chybějící koncovky:

τῆ ἄρετ-
τῆν ἄρετ-

τῷ δεσπότ-
τὸν δεσπότ-

τῆ στρατ-
τῆν στρατ-

τῷ νεαν-
τὸν νεαν-

2. Skloňujte paralelně:

οἱ ἔμπειροι δικασταί — οἱ σοφοὶ νεανίαι
ὁ δεσπότης Ἑρμῆς — ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ
ἡ Ἀττικὴ γῆ — ἡ Ἑλληνικὴ ἥπειρος

3. Spojte každé substantivum s tvarově odpovídajícím adjektivem:

• τῆ Νίκη • θεαίς • τῆς θαλάττης • βασιλεία • νεανίας • δικαστάς • τῆς Ἀθηνᾶς • τοῦ Ἑρμοῦ • νῆσος

• καλῆς • ἀθανάτοις • σοφοῦ • ἀδίκω • βασιλικός (královský) • συνόπτου (viditelný) • μικρά • ἀγαθοῦς • ἀπτέρω (bezkrídlý)

4. Vytvořte ke každému substantivu odpovídající adjektivum (resp. naopak) podle vzoru ἔρημος 'pustý' — ἐρημία 'pustina':

• ἔμπειρος • ἄπειρος • σύμμαχος • εὐμορφία

5. Odvoďte význam slov:

• αἷτιος • τίμιος • ἄτιμος • ιδιώτης • στρατιώτης

6. Vytvořte podle vzoru βασιλ-ικός, ἔρωτ-ικός relační adjektiva k substantívům:

• ὁ βάρβαρ-ος • ὁ πόλεμ-ος • ὁ νεαν-ίας

7. Vložte etymologii slov:

• erotika • empirie • Peloponnés • eremita • chronologie • geologie • idiot • despota

8. Přeložte:

1. Viděli jsme, že se nepřátelé blíží k moři. 2. Cos viděl naproti toho ostrova? 3. Moudří mužové vedou spor o tom, co je příčinou života. 4. Vojevůdci přikazovali vojákům, aby tam nezůstávali, ale aby stoupali na vrchol, odkud je vidět nepřátelské vojsko. 5. Přítel říká, že není tak vzdělaný ve vojenských otázkách (ak. vztahový) jako jeho velitel. 6. Mysleli jsme si, že ti mladíci jsou zkušení v otázkách sexu (ak. vztahový). 7. Je jasné, že se hádali.